

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАТУСУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Шевчук Олександр Вікторович

студент юридичного факультету

Науковий керівник: Гаврилюк Руслана Олександрівна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри публічного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Постановка проблеми. Пряма зорієнтованість на принцип верховенства права ключових засад функціонування правових інститутів, органів державної влади в Україні дозволяє першочергово, у світлі тематики даного дослідження, виокремити важливість питань прозорості діяльності вказаних суб'єктів, а також підзвітності посадових осіб відповідних органів державної влади як в процесі реалізації владних повноважень, так і на законодавчо визначений період після припинення виконання коментованих повноважень. В розрізі нашого дослідження це стосуватиметься здійснення фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб. Потенційно недостатня ефективність наявних інструментів протидії корупційним ризикам в правовому вимірі України, потреба в налагодженні механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також необхідність у врахуванні поточної політико-правової, економічної ситуації у глобальному дискурсі детермінують пошук нових рішень задля забезпечення дієвого механізму фінансового моніторингу на законодавчому рівні України.

Основні результати дослідження. Аналізуючи правову природу та генезис категорії політично значущих осіб (*англ. Politically Exposed Persons*), насамперед, скеруємо фокус нашої уваги на оглядовий матеріал від 2001 року, розроблений Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), що має назву «*Customer due diligence for banks*» (укр. «Належна перевірка клієнтів для банків»). Власне, загальні приписи п.п. 41-44 в рамках п. 2.2.5 «Політично значущі особи» вказують, що «ділові відносини з особами, які обіймають важливі державні посади, а також з особами або компаніями, що мають до них безпосереднє відношення, можуть наражати банк на значні репутаційні та/або юридичні ризики»¹. Більше того, п. 41 даного матеріалу від Базельського комітету з банківського нагляду регламентує перелік таких осіб, зокрема, до політично значущих осіб («PEPs») відносяться особи, які

¹ Basel Committee on Banking Supervision. (October 2001). Customer due diligence for banks. Bank of International Settlements. pp. 1-25. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs85.pdf>.

«виконують або виконували важливі державні функції, включаючи глав держав або урядів, високопоставлених політиків у вищих державних судових або військових чиновників, вищих керівників державних корпорацій і важливих посадових осіб політичних партій»¹, проводячи паралелі та досліджуючи ретроспективу між європейським досвідом та нормами українського законодавства можна помітити схожість у визначенні категорій осіб, що матимуть статус політично значущої особи для здійснення фінансового моніторингу. Де-юре, головне призначення створення цієї концепції та забезпечення фінансового моніторингу, з одного боку, має на меті мінімізацію корупційних ризиків, що особливо актуально для держав із високими показниками толерування корупції, з іншого боку, спрямована на унеможливлення зловживання особами власним службовим становищем, владними повноваженнями та здійснення в подальшому незаконного збагачення, наприклад, через отримання неправомірної вигоди, відмивання незаконно отриманих доходів, розкрадання державних коштів тощо.

Матеріал Базельського комітету з банківського нагляду від 2001 року став каталізатором для розробки відповідного механізму щодо встановлення фінансового моніторингу над політично значущими особами на рівні законодавства Європейського союзу. Свого часу, в червні 2013 року, керівництвом Міжнародної групи з протидії відмиванню грошей (FATF) було розроблено Рекомендації, у тому числі, № 12 та 22 (далі – Рекомендації FATF), які є глобальним стандартом у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Згідно із п. 1 Розділу 1 Рекомендації FATF, політично значуща особа (PEP) – це «особа, якій доручено або було доручено виконання важливих державних функцій»². До таких осіб Міжнародної група з протидії відмиванню грошей (FATF) відносить три категорії осіб: національних публічних діячів, іноземними публічними діячами та публічних діячів міжнародних організацій. Виходячи із загального розуміння Рекомендацій FATF, основною ідейною засадою, що, на наше переконання, розкриває ідейну сутність запровадження статусу політично значущої особи є виключно превентивний характер, а не каральний вплив, натомість даний статус не повинен мати стигматизуючий ефект для осіб, що підпадають під ознаки політично значущої особи, а призначення коментованого статусу – мінімізація та запобігання негативним ризикам, про які згадувалося вище.

В контексті євроінтеграційних процесів, виправданим було переймання українським законодавцем досвіду іноземних держав щодо фінансового контролю над політично значущими особами. У п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон) визначено, що

² The Financial Action Task Force Guidance. (June 2013). Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22). pp. 1-34. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Guidance-PEP-Rec12-22.pdf.coredownload.pdf>.

«політично значущі особи – фізичні особи, які є національними, іноземними публічними діячами та діячами, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях»³. Здійснюючи інтерпретацію вищенаведеного поняття «політично значуща особа», варто наголосити на співмірності концептуального підходу українського законодавця в розрізі співставлення з міжнародним нормативно-правовим регулюванням окресленого питання. Так, до категорії політично значущих осіб український законодавець за ст. 1 Закону відносить три основні групи: «національні публічні діячі, іноземні публічні діячі та діячі, що виконують певні функції в міжнародних організаціях», тобто така диференціація повною мірою корелюється із рекомендаційними положеннями Міжнародної група з протидії відмиванню грошей (FATF). Крім того, узагальнене розуміння політично значущих осіб з орієнтацією на приписи Закону, відповідає повною мірою як позиції, розробленій Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), а саме «Customer due diligence for banks», так загальним Рекомендаціям FATF, що свідчить про узгодження правових систем України та Європейського Союзу з питань фінансового моніторингу.

Наступним кроком, необхідним для синхронізації законодавства, у відповідності до стандартів Міжнародної групи з протидії відмиванню грошей (FATF) стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб» № 3419-IX від 17.10.2023, яким внесено певні корективи в процес фінансового моніторингу політично значущих осіб. Таким чином, законодавцем змінено механізм моніторингу, за яким раніше політично значуща особа підлягала обов'язковому фінансовому моніторингу впродовж трьох років по завершенні виконання владних повноважень, а відтак за новими правилами створений ризикоорієнтований підхід для проведення такого моніторингу. Починаючи із набрання чинності нормативно-правового акту, яким внесено зміни у відповідний Закон, де-факто, законодавцем було імплементовано так званий «відкритий» ризикоорієнтований підхід, викладений в п. 45 Рекомендації FATF, за яким «якщо особа стала політично значущою, вона може залишитися такою назавжди»², при цьому для повноцінного функціонування інституту фінансового моніторингу над такими особами використовується набір критеріїв для здійснення фінансового моніторингу. Законом визначено, що впродовж одного року по завершенні виконання особою владних повноважень банки та інші фінансові установи повинні здійснити перегляд

³ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. 19 червня. С. 5.

² The Financial Action Task Force Guidance. (June 2013). Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22), pp. 1-34. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Guidance-PEP-Rec12-22.pdf>.coredownload.pdf.

фінансових ризиків політично значущої особи, залежно від ступеня ризику при здійсненні попередніх фінансових операцій, тобто визначатиметься, чи підлягатиме дана особа та інші особи, пов'язані з політично значущою особою та визначені Законом, суб'єктами первинного фінансового контролю посиленому фінансовому моніторингу.

Висновки. Окреслена в даному дослідженні модель фінансового контролю щодо політично значущих осіб, з нашої точки зору, є виправданою з огляду як на проєвропейський вектор руху нашої держави, синхронізацію законодавства України та ЄС у сфері публічних фінансів, так, беручи до уваги високі корупційні ризики чи інші загрози у фінансово-правовій сфері з боку осіб, що виконують певні владні повноваження. Разом із тим, запровадження та вдосконалення механізму фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб варто розглядати крізь призму збалансованого рішення на шляху інтеграційного процесу України до європейської спільноти, що здатне слугувати дієвим інструментом унеможливлення потенційних ризиків у сфері фінансових правовідносин.